

Öğretim Elemanlarının İnternet Kullanımında Etik İlkeler Uyma Düzeyleri

Erkan YAMAN, Uzm.

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi

Havva YAMAN, Uzm.

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitimi Fakültesi

Al Barış HORZUM, Uzm.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Afif/©- Yaman, E., Yaman, H. & Horzum, M. B. (2004). Öğretim elemanlarının internet kullanımında etik ilkelere uyma düzeyleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(6), 133-150.

Özef- 81; araştırma, Sakarya Üniversitesi'nde görev yapan Öğretim elemanlarının, internet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma 130 öğretim elemanı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen Öğretim Elemanlarının internetteki Etik Kurallara Uyma Düzeyi anketinden elde edilen verilere ilişkin Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Öğretim elemanlarının yaklaşık yüzde 70'i erkeklerden oluşmakta ve yaklaşık yüzde 85'i 21-40 yaş aralığında bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının internet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerinde yaş, kıdem, unvan değişkenleri açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmada öğretim elemanlarının internet kullanırken etik davranışlara göre hareket etmelerinin üniversitelere katacağı değerler dile getirilmiş, öğretim elemanının interneti etiğe uygun kullanan birer eğitim lideri olmaları gereği belirtilmiştir. Araştırma sonucunda üniversitelerde, öğretim elemanlarına İnternette etik konusunda kurslar açılması ve lisans üstü eğitimde araştırma/bilim etiği, öğretim elemanının etik davranışları ve internet etiği gibi konuları içine alan "Etik" dersi konulması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler- Öğretim Elemanı, Etik ilkeler, İnternet Kullanımı.

Davranış standartları, insanların nasıl davranmaları gerektiğini belirten kural ve beklentiler setidir (Erdoğan, 1991). Ahlâkî davranışta bulunmak, manevî değer, entelektüel nitelik ve toplumsal sorumluluk işareti sayılır (Eren, 1998). Bilgi işçisinin en yoğun olduğu örgütler üniversitelerdir ve bu örgütler kompleks sistemlerdir (Karşı, 1998). Bu kompleks örgütlerde eğitici-öğretici rolü üstlenen öğretim elemanının etik davranışları ön plâna çıkmaktadır. Etik sistemlerin toptum tara-

findan içselleştirilmesinde etkili olan faktörler arasında, öğretim elemanın, kişisel yaşamında etik değerlere sahip çıkması, bunun hayat tarzına yansıtması ve bu değerleri gerek öğrencilerine gerek **toplumun** diğer katmanlarına aktarması yer almaktadır.

Etik değerlerin **kullanım** alanlarından biri de teknolojik gelişmeler sonucu günümüz dünyasına sunulan internettir. İnternet, eğitime fikir ve bilgi alış verişini kolaylaştırma ve dağınık bilimsel araştırmalar arasında iş birliği oluşturma imkânı sağlamaktadır (Börü, 2001; İnan, 1997). İnternet günümüzde herkesi içine alan ortak bir siber ortam olması nedeniyle etkin etik ilkelerin benimsenmesinde, toplumsal, sosyal ve psikolojik tepkilerin gözlenmesi yoluyla araştırmacılara canlı bir deneyim ortamı oluşturmaktadır (Töreci, Kesmez & Üney, 2001).

Günümüz Türkiye'sinde, etik değerlerin daha fazla aranır hâle gelmesi, yaşanan olumsuzluğu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Ürneğin, telefon haberleşmesinin yaygınlaşması sürecinde yaşanan sıkıntı, zamanla etik kuralların oluşturulmasına ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Sönmez, 2002a). Son yıllarda internet kullanıcı sayısının hızla artması, internet ortamında yaşanan düzensizliği ve kuralsızlığı gündeme getirmiştir. Türkiye'deki teknik alt yapı kısmen yeterli olsa da internet kullanımının idarî, hukukî ve etik alt yapısının yeterince oluşmadığı görülür (Sönmez, 2002b).

Bilgisayar Etik Enstitüsü **tarafından -Ahd-i Atîk'teki on emire gönderme yapılarak-** oluşturulan "Bilgisayar Etiğinin On Emir"i şöyledir (Computer Ethics Institute, 1992):

- İnterneti insanlara zarar vermek için kullanmayınız.
- İnsanların internette çalışmalarını engellemeyiniz.
- " Başkalarının internet adreslerini izinsiz karıştırmayınız.
- İnterneti hırsızlık yapmak için kullanmayınız.
- İnternetin yanlış kullanımına tanıklık etmeyiniz.
- Bedeli ödenmemiş lisanslı yazılımları internette indirmeyiniz.
- Başkalarının internet kaynaklarını izin almadan ve bedelini ödemedi kullanmayınız.
- İnternette indirdiğiniz makaleleri kaynak göstermeden kullanmayınız.
- İnternette yazışmalarınızın sosyal etkilerini dikkate alınız.
- İnterneti insan hakları doğrultusunda sorumluluk sahibi olarak **kullanınız**.

İnternet, hızla kendi dilini, söylemini, **hukukunu** ve yaşam biçimini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde internetin gelişiminin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri hem popüler hem de akademik düzeyde çok kapsamlı bir biçimde tartışılmaktadır. Bu tartışmalar gelişmiş ülkelerdeki düzey ve kapsamda olmamakla beraber Türkiye'de de başlamıştır (Tanlır, 2003).

Bir toplumun bireyleri insanlık kültürüne ne kadar yatkınsa ve bu kültüre ne kadar katkı yapabiliyorsa o toplum etik değerlerin oluşmasında ve uygulanmasında o kadar başarılı olabilir. İvmesi hızlı bir dönüşümün içinde olan etik değerlerin yitip gitmesine göz yumulmamalı, aksine daha uygulanabilir duruma getirilmeli ve geliştirilmelidir (Töreci, 2001).

İşgörenlerin oluşturup benimsedikleri etik ilkeler onların tutum ve davranışlarında temel yol gösterici olmaktadır (Pehlivan, 1998). ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, örgütlerin yüzde 72'si etik kuralları yazılı olarak belirlemiştir. Başka bir araştırma 300 şirketten 227'sinin etik kuralları belirlediğini göstermiştir (Karalar, 2002). Örgütsel bir kurum olan üniversitelerde ise Öğretim elemanlarının benzer tutum ve ahlâkî yargılar geliştirmesi için etik bir eğitim sağlanabilir (Kulaksızoğlu, 1995). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, Öğretim elemanlarının internet etiği üzerine doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bilim üretimiyle meşgul olan *bilim insanının uyması* gereken etik kurallar değişik şekillerde ele alınabilir. Bunlar, üzerinde çalıştığı bilime ve yöntemine karşı sorumluluklar, bulunduğu kuruma karşı sorumluluklar ve içinde yaşadığı topluma/insanlığa karşı sorumluluklar olarak özetlenebilir (Karasar, 1995). Köklü'nün (2003) akademisyenler üzerinde yapmış olduğu araştırmada etik olmayan davranışlara neden olan faktörler arasında, öğretim elemanlarının görüşlerine göre bilimsel yetersizlik, araştırma ortamının uygun olmayışı, kolaya kaçma, denetim eksikliği ve araştırma etiği konusundaki yetersizlikler yer almıştır.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretim elemanlarının, internet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştır-

ma, öğretim elemanlarının konuyla ilgili eksikliklerini gidermeye yönelik bir bakış açısı geliştirmesi, bu konuda bilimsel araştırma yapacak araştırmacılara veri sağlaması ve örnek olması açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Araştırma tarama modeliyle gerçekleştirilmiş betimsel bir araştırmadır. Konuyla ilgili literatür taranmış, literatüre dayanarak geliştirilen Ölçek, kapsam geçerliği için alanda uzmanlaşmış öğretim üyeleri tarafından incelenmiş, onların eleştirisi ve görüşleri alınmıştır. Araştırmanın evrenini 2002-2003 Öğretim yılında Sakarya Üniversitesi'nde görev yapan öğretim elemanları oluşturmakta olup tesadüfi (oransız eleman) Örneklem yöntemiyle örneklem alınmıştır. Karasar'a (2000) göre bu yöntem, evrendeki tüm elemanların birbirine eşit seçilme şansına sahip oldukları örneklem türüdür. Araştırmada kullanılan ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Bu ölçeğe faktör analizi uygulanıp uygulanamayacağını belirlemek için KMO'min Örnek yeterliği ölçüsü incelenmiş ve KMO değeri .70 bulunmuştur. Bu değer .70 düzeyinde olması, verilere faktör analizi **yapabilmek** için ölçeğin yeterli örneklem sahip olduğunu gösterir. Yine bu tablodaki Bartlett'in Sphericity Testi incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) olduğu görülür. Bu değer de verilerin çok faktörlü bir evrenden geldiğini ortaya koymaktadır. Faktör analizi için 28 maddelik ölçek, 100 kişiye uygulanmıştır. Faktör analizi **sonucunda** 2 madde **çıkarılarak** 26 maddeden oluşan toplam beş faktör elde edilmiştir. Bu faktörler ve madde yükleri şu şekildedir:

- Toplam 5 maddeden oluşan birinci faktörde, maddelerin en büyük yükü .674; en küçük yükü ise **.457'dir**. Burada yer alan maddeler ve yükleri şu değerlere sahiptir: madde 3, .598; madde 7, .593; madde 22, .457; madde 24, .612 ve madde 26, .674. Bu maddelerin oluşturduğu faktör, *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* olarak isimlendirilmiştir.
- Toplam 6 maddeden oluşan ikinci faktöre ait en büyük madde yükü .665; en küçük madde yükü ise .410'dur. Burada yer alan maddelerin değerleri şu şekildedir: madde 2, .612; madde 4, .410; madde 12, .551; madde 17, .618; madde 18, .534 ve madde 19, .665. Bu maddelerin oluşturduğu faktöre *İnternette Sosyal İletişim Etiği* adı verilmiştir.

- Toplamı 6 maddeden oluşan üçüncü faktördeki maddelerin en büyük madde yükü .640 ve en küçük madde yükü ise **.452'dir**. Burada yer alan maddeler ve yükleri şu biçimdedir: madde 1, .566; madde 6, .533; madde 8, .640; madde 9, .480; madde 16, .452 ve madde 20, .551. Bu maddelerin oluşturduğu faktör, *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* olarak isimlendirilmiştir.
 - Toplam 5 maddeden oluşan dördüncü faktördeki maddelerin en büyük madde yükü .671 ve en küçük madde yükü ise .440'tır. Burada yer alan maddeler ve yükleri şunlardır: madde 5, .512; madde 21, .595; madde 23, .671; madde 27, .440 ve madde 28, .585. Bu maddelerin oluşturduğu faktör, *İnternette Değerler Etiği* olarak adlandırılmıştır.
 - Toplam 4 maddeden oluşan beşinci faktörün maddelerinin en büyük madde yükü .583 ve en küçük madde yükü ise .525'tir. Burada yer alan maddeler ve yükleri şu değerleri almıştır: madde 11, .583; madde 14, .526; madde 15, .525 ve madde 25, .529. Bu maddelerin oluşturduğu faktöre *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* adı verilmiştir.
- Bu yapıdaki 5 faktör, toplam varyansın % 43,3'lük bölümünü açıklamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirleyen Cronbach α katsayısı .90 olarak **bulunmuştur**.

Verilerin Analizi

Öğretim elemanlarına dağıtılan 250 veri toplama aracının 130'u geri dönmüş, tamamı kabul edilir nitelikte bulunmuştur. Geçerliği ve güvenilirliği hesaplanan ölçekten elde edilen veriler SPSS 11.5 programına aktarılmıştır. Verilerin analizinde $p < .05$ anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir. Kişisel bilgiler için frekans (n) ve yüzde (%) alınmıştır. Elde edilen diğer verilere ilişkin hangi testlerin uygulanacağına karar verebilmek için normallik dağılımı incelenmiştir. Bu dağılımlar için tek örnek - lem Kolmogorov-Smirnov Testi uygulanmış ve bu testin sonucunda *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* (Faktör 1) ($z = 1,57$; $p = .015$), *İnternette Sosyal İletişim Etiği* (Faktör 2) ($z = 2,01$; $p = .001$), *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) ($z = 1,39$; $p = .042$), *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) ($z = 2,30$; $p = .000$) ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) ($z = 1,46$; $p = .028$) faktörlerinin normal da-

ğılım göstermediği bulunmuştur. Bu nedenle bu çalışmada nonparametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre Mann VWhitney U Testi yapıp anlamlı fark bulunanlar **yorumlanmıştır**. Yaş, **unvan**, görev yeri, kıdem ve internet kullanım* düzeyi değişkenlerine göre Kruskal Wallis testi kullanılmış, farkın anlamlı olduğu boyutlarda, anlamlı farkın hangi grup veya gruplardan kaynaklandığını belirlemek için de ikili karşılaştırmalar için Mann-VWhitney U Testi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Tablo 1

Öğretim Elemanlarının Kişisel Bilgileriyle İlgili Bulgular

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Bay	90	69,2
	Bayan	40	30,8
Yaş	21-30	67	51,5
	31-40	45	34,6
	41-50	13	10,0
	51-60	5	3,8
	Prof. Dr.	5	3,8
Unvan	Doç. Dr.	8	6,2
	Yard. D.Öğ. Dr.	30	23,1
	Öğretim Yard.	87	66,9
	Ikt-İdarî Bil.Fak.	10	7,7
	Eğitim Fak.	38	29,2
Görev yeri	Fen-Edeb. İ.ak.	22	17
	Tek. Eğit. Fak.	15	11,5
	Müh. Fak.	28	21,5
	Meslek Y. Okulu	7	5,4
	İlahiyat Fak.	10	7,7
Kıdem	1-5 yıl	78	60,0
	6-10 yıl	24	18,5
	11-15 yıl	15	11,5
	16-20 yıl	7	5,4
	21 yıl ve üzeri	6	4,6
İnternet kullanım düzeyi	Çok az kullanıyorum	5	3,8
	Kısmen kullanıyorum	32	24,6
	İyi derecede kullanıyorum	70	53,8
	Çok iyi kullanıyorum	23	17,7
	Toplam	130	100,0

Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının, yaklaşık % 70'i erkek olup % 67'si öğretim yardımcılarında oluşmaktadır. % 86'sı 2140 yaş aralığındadır ve yine yaklaşık % 80'i 110 yıl arası kıdeme sahiptir. Diğer

tarafından yaklaşık % 75'i iyi ve çok iyi derecede internet kullanılmaktadır-ken yaklaşık % 25'i interneti kısmen kullanabilmektedir.

Tablo 2

Cümiyete Göre Öğretim Elemanları İnternette Etik İlkelere Uyma Düzeyine İlişkin Mann VWhitney U Testi Değerleri

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
İnternette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	Bay	90	66,88	6019	1676	,52
	Bayan	40	62,40	2496		
İnternette sosyal iletişim etiği (faktör 2)	Bay	90	66,13	5951,5	1743,5	,77
	Bayan	40	64,09	2563,5		
İnternette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	Bay	90	69,01	6210,5	1484,5	,10
	Bayan	40	57,61	2304,5		
İnternette değerler etiği (faktör 4)	Bay	90	63,42	5708	1613	,33
	Bayan	40	70,18	2807		
İnternette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	Bay	90	65,77	5919	1776	,90
	Bayan	40	64,90	2596		

Tablo 2 incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre, ölçekte yer alan faktörlerde istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülür.

Tablo 3

Yaşın Göre Öğretim Elemanlarının İnternette Etik İlkelere Uymalarına Yönelik Kruskal Wallis-H Testi Değerleri

	Yaş	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
İnternette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	21-30	68	56,95	3	8,64	,034*	1-2,
	31-40	45	73,70				
	41-50	13	72,96				
	51-60	4	94,38				
İnternette sosyal iletişim etiği (faktör 2)	21-30	68	53,06	3	16,36	,001*	1-2, 1-3,
	31-40	45	78,12				
	41-50	13	79,38				
	51-60	4	89,88				
İnternette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	21-30	68	71,92	3	7,50	,051	
	31-40	45	63,60				
	41-50	13	41,04				
	51-60	4	57,25				
İnternette değerler etiği (faktör 4)	21-30	68	58,99	3	4,78	,189	
	31-40	45	74,10				
	41-50	13	68,23				
	51-60	4	70,63				
İnternette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	21-30	68	67,20	3	1,72	,632	
	31-40	45	60,39				
	41-50	13	70,04				
	51-60	4	79,38				

* p<0.05

Tablo 3 incelendiğinde, öğretim elemanlarının İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği (Faktör 1) $X^2 = 8,64$; $p = ,034$] ve İnternette Sosyal İletişim Etiği (Faktör 2) $X^2 = 16,36$; $p = ,0011$ faktörlerinde yaş değişkeni bakımın-

dan anlamlı fark olduğu; *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) [$X^2= 7,50$; $p= ,051$], *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) [$X^2= 4,78$; $p= ,1891$ ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) [$X^2= 1,72$; $p= ,632$] faktörlerinde yaşa göre anlamlı fark olmadığı bulunmuştur.

İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği'ndeki (Faktör 1) anlamlı farkın kaynağını gösteren Mann VWhitney U testi sonuçları incelenmiş ve 31-40 yaş grubundakilerle, 21-30 yaş grubu arasındakiler arasında anlamlı fark bulunmuştur. 31-40 yaş grubundakilerin ($SO= 65,64$) 2130 yaş grubundakilere ($SO= 51,28$) göre *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği'* ne (Faktör 1) daha uygun davrandıkları belirlenmiştir.

İnternette Sosyal İletişim Etiği'ndeki (Faktör 2) anlamlı farkın kaynağını gösteren Mann VWhitney U testi sonuçları incelenmiş ve farkın 21-30 yaş grubundakilerle 31-40 ve 41-50 yaş grubundakiler arasında anlamlı olduğu görülmüştür. 3140 yaş grubundakilerin ($SO= 70,34$) 21-30 yaş grubundakilere ($SO= 48,17$) göre ve 4150 yaş grubundakilerin ($SO= 55,88$) 21-30 yaş grubundakilere ($SO= 38,54$) göre *İnternette Sosyal İletişim Etiği'ne* (Faktör 2) çok daha uygun davrandıkları belirlenmiştir.

Tablo 4

Unvana Göre İnternet Kullanımında Etik İlkelerle Uyma Düzeyini Yönelik Kruskal Wallis-H Testi Değerleri

	Unvan	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
İnternette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	Prof. Dr.	3	80,83	3	5,52	,137	
	Doç. Dr.	8	93,31				
	Yard. Doç. Dr.	30	65,50				
	Öğretim Yard.	89	62,48				
İnternette sosyal iletişimi etiği (faktör 2)	Prof. Dr.	3	93,00	3	8,38	,039*	3-4
	Doç. Dr.	8	77,19				
	Yard. Doç. Dr.	30	78,10				
	Öğretim Yard.	89	59,28				
İnternette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	Prof. Dr.	3	66,83	3	1,64	,649	
	Doç. Dr.	8	49,13				
	Yard. Doç. Dr.	30	67,10				
	Öğretim Yard.	89	66,39				
İnternette değerler etiği (faktör 4)	Prof. Dr.	3	99,50	3	5,04	,169	
	Doç. Dr.	8	47,88				
	Yard. Doç. Dr.	30	70,30				
	Öğretim Yard.	89	64,32				
İnternette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	Prof. Dr.	3	67,67	3	,07	,994	
	Doç. Dr.	8	68,69				
	Yard. Doç. Dr.	30	64,87				
	Öğretim Yard.	89	65,35				

* $p < 0,05$

Unvan değişkenine göre, öğretim elemanlarının internet etik kurallarına uyma düzeylerine yönelik Kruskal Wallis testi değerleri tablosu incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğretim elemanlarının *İnternette Sosyal İletişim Etiği* (Faktör 2) [$X^2 \sim 8,38$; $p = ,039$] faktöründe unvan değişkeni bakımından anlamlı fark vardır. *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* (Faktör 1) [$X^2 \sim 5,52$; $p = ,1371$], *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) [$X^2 = 1,64$; $p = ,649$], *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) [$X^2 = 5,04$; $p = ,169$] ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) [$X^2 = ,07$; $p = ,994$] faktörlerinde unvan değişkeni bakımından anlamlı fark bulunmamıştır.

İnternette Sosyal İletişim Etiği'ndeki (Faktör 2) anlamlı farkın kaynağını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları incelenmiş ve anlamlı farkın yardımcı doçentlerle öğretim yardımcıları arasında olduğu görülmüştür. Yardımcı doçentlerin ($SO = 73,07$), öğretim yardımcılarında ($SO = 55,60$) göre *İnternette Sosyal İletişim Etiği*'ni (Faktör 2) daha fazla uydukları bulunmuştur.

Tablo 5

Görev Yeri Göre İnternet Kullanımında Etik İlkeler Uymaya Yönelik Kruskal Wallis Testi Değerleri

	Görev Yeri	N	Sıra Ort.	sd	X^2	p
İnternette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	Eğitim Fak.	38	64,63	6	6	,42
	Fen-Edeb. Fak.	22	64,52			
	İkt-İdarî Bil.Fak.	10	66,90			
	İlahiyat Fak.	10	89,10			
	Müh. Fak.	28	59,16			
	Tek. Eğit. Fak.	15	58,87			
	Meslek Yük. Okul	7	77,41			
İnternette sosyal iletişim etiği (faktör 2)	Eğitim Fak.	38	62,57	6	11,39	,07
	Fen-Edeb. Fak.	22	64,30			
	İkt-İdarî Bil.Fak.	10	65,10			
	İlahiyat Fak.	10	98,80			
	Müh. Fak.	28	60,43			
	Tek. Eğit. Fak.	15	54,73			
	Meslek Yük. Okul.	7	81,57			
İnternette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	Eğitim Fak.	38	59,12	6	6,57	,36
	Fen-Edeb. Fak.	22	59,30			
	İkt-İdarî Bil.Fak.	10	63,25			
	İlahiyat Fak.	10	59,20			
	Müh. Fak.	28	76,13			
	Tek. Eğit. Fak.	15	79,43			
	Meslek Yük. Okul.	7	59,50			

Tablo 5'in devamı

Görev Yerine Göre İnternet Kullanımında Etik İlkelere Uymaya Yönelik Kruskal VJallis Testi Değerleri

	Görev Yeri	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
İnternette değerler etiği (faktör 4)	Eğitim Fak.	38	67,76	6	2	,92
	Fen-Edeb. Fak.	22	67,61			
	İkt-İdarî Bil.Fak.	* 10	67,45			
	İlahiyat Fak.	10	75,55			
	Müh. Fak.	28	61,54			
	Tek, Eğil. Fak.	15	59,00			
İnternette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	Meslek Yük. Okul.	7	59,21	6	5,40	,49
	Eğitim Fak.	38	64,05			
	Fen-Edeb. Fak.	22	73,05			
	İkt-İdarî Bil.Fak.	10	46,00			
	İlahiyat Fak.	10	55,80			
	Müh. Fak.	28	72,18			
	Tek, Eğit. Fak.	15	63,07			
	Meslek Yük. Okul.	7	69,86			

Görev yeri değişkenine göre, öğretim elemanlarının internet etik kurallarına uyma düzeylerine yönelik Kruskal Wallis testi tablosu incelendiğinde, öğretim elemanlarının *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* (Faktör 1) [$\chi^2 = 6$; $p = ,42$], *İnternette Sosyal İletişim Etiği* (Faktör 2) [$\chi^2 = 11,39$; $p = ,07$], *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) [$\chi^2 = 6,57$; $p = ,36$], *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) [$\chi^2 = ?$; $p = ,92$] ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) [$\chi^2 = 5,40$; $p = ,49$] faktörlerinde anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 6

Kıdeme Göre İnternette Etik İlkelere Uyma Düzeyine Ait Kruskal Wallis-H Testi Değerleri

	Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
İnternette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	1-5 yıl	81	59,41	4	5,84	,211	
	6-10 yıl	24	76,75				
	11-15 yıl	15	74,53				
	16-20 yıl	7	72,21				
	21 yıl ve üzeri	3	79,17				
İnternette sosyal iletişim etiği (faktör 2)	1-5 yıl	81	54,65	4	19,04	,001*	1-2, 1-3, 1-4
	6-10 yıl	24	87,25				
	11-15 yıl	15	77,53				
	16-20 yıl	7	85,14				
	21 yıl ve üzeri	3	78,50				
İnternette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	1-5 yıl	81	68,58	4	2,30	,080	
	6-10 yıl	24	64,63				
	11-15 yıl	15	59,30				
	16-20 yıl	7	51,21				
	21 yıl ve üzeri	3	53,67				
İnternette değerler etiği (faktör 4)	1-5 yıl	81	63,67	4	1,56	,817	
	6-10 yıl	24	66,75				
	11-15 yıl	15	67,70				
	16-20 yıl	7	80,50				
	21 yıl ve üzeri	3	58,83				

Tablo 6'nın devamı

Kıdeme Göre İnternette Etik İlkelere Uyma Düzeyine Ait Kruskal \Mallis-H Testi Değerleri

	Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	X ²	f->	Anlamlı Fark
İnternette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	1-5 yıl	81	65,33	4	2,09	,718	
	6-10 yıl	24	60,31				
	11-15 yıl	15	74,47				
	16-20 yıl	7	59,07				
	" 21 yıl ve üzeri	3	* 81,67				

Kıdem değişkenine göre, öğretim elemanlarının internet etik kurallarına uyma düzeylerine yönelik Kruskal Wallis testi tablosu incelendiğinde, öğretim elemanlarının *İnternette Sosyal İletişim Etiği* (Faktör 2) [$X^2 = 19,04$; $p = ,001$] faktöründe kıdem değişkeni bakımından anlamlı fark olduğu; *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* (Faktör 1) [$X^2 = 5,84$; $p = ,2^{11}$], *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) [$X^2 = 2,30$; $p = ,680$], *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) [$X^2 = 1,56$; $p = ,817$] ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) [$X^2 = 2,09$; $p = ,718$] faktörlerinde ise anlamlı fark olmadığı görülmüştür.

İnternette Sosyal İletişim Etiği'ndeki (Faktör 2) anlamlı farkın kaynağını gösteren Mann Whitney U testi sonuçları incelenmiş, farkın 1-5 yıl arası kıdem sahibi olanlarla 6-10, 11-15 ve 16-20 yıl arası kıdem sahibi çalışanlar arasında olduğu bulunmuştur. 16-20 yıl arası kıdem sahibi olanların ($SÜ = 63,29$) 1-5 yıl arası kıdem sahibi olanlara göre ($SO = 42,98$), **11-15** yılı arası kıdem sahibi olanların ($SO = 62,17$) 1-5 yıl arası kıdem sahibi olanlara göre ($SO = 45,97$) ve 6-10 yıl arası kıdem sahibi olanların ($SO = 73,56$) 1-5 yıl arası kıdem sahibi olanlara ($SO = 46,91$) göre *İnternette Sosyal İletişim Etiği'ne* (Faktör 2) daha fazla uydukları bulunmuştur.

Tablo 7

İnternet Kullanma Düzeyine Göre İnternette Etik İlkeler Uyma Düzeyine Ait Kruska! Wallis-H Testi Değerleri

	İnternet Kullanma Düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
internette bilimsel ve sosyal paylaşım etiği (faktör 1)	Çok az kullanıyorum	2	42,50	3	5,28	< ,13
	Kısmen kullanıyorum	32	69,48			
	İyi derecede kullanıyorum	73	60,32			
	Çok iyi kullanıyorum	23	78,41			
İnternette sosyal iletişim etiği (faktör 2)	Çok az kullanıyorum	2	32,25	3	1,93	< ,58
	Kısmen kullanıyorum	32	66,20			
	İyi derecede kullanıyorum	73	64,79			
	Çok iyi kullanıyorum	23	69,67			
internette saygılı ve dürüst davranış etiği (faktör 3)	Çok az kullanıyorum	2	19,75	3	4,55	,20
	Kısmen kullanıyorum	32	63,53			
	İyi derecede kullanıyorum	73	64,68			
	Çok iyi kullanıyorum	23	74,80			
İnternette değerler etiği (faktör 4)	Çok az kullanıyorum	2	38,50	3	4,41	< ,22
	Kısmen kullanıyorum	32	69,30			
	İyi derecede kullanıyorum	73	68,40			
	Çok iyi kullanıyorum	23	53,35			
internette toplumsal sorumluluk etiği (faktör 5)	Çok az kullanıyorum	2	72,75	3	3,89	,27
	Kısmen kullanıyorum	32	65,44			
	İyi derecede kullanıyorum	73	61,16			
	Çok iyi kullanıyorum	23	78,65			

Tablo 7 incelendiğinde, öğretim elemanlarının *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği* (Faktör 1) [$X^2= 5,28$; $p= ,151$], *İnternette Sosyal İletişim Etiği* (Faktör 2) [$X^2= 1,93$; $p= ,58$], *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği* (Faktör 3) [$X^2= 4,55$; $p= ,20$], *İnternette Değerler Etiği* (Faktör 4) [$X^2= 4,41$; $p= ,221$] ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* (Faktör 5) [$X^2= 3,98$; $p= ,271$] faktörlerinde internet kullanma düzeyi değişimine göre anlamlı fark bulunamamıştır.

Tartışma

Üniversite öğretim elemanının internet kullanımında etik ilkelere uyma düzeylerini belirlemeye ilişkin olarak saptanan yirmi altı tutum ve davranışa ait görüşler beş faktörde ele alınmıştır. Bu faktörler *İnternette Bilimsel ve Sosyal Paylaşım Etiği*, *İnternette Sosyal İletişim Etiği*, *İnternette Saygılı ve Dürüst Davranış Etiği*, *İnternette Değerler Etiği* ve *İnternette Toplumsal Sorumluluk Etiği* olarak adlandırılmıştır.

Araştırma bulgularına bakıldığında, öğretim elemanlarının internet kullanımında etik ilkelere ayma düzeylerinde cinsiyet, görev yeri ve internet

... düzeyi değişkenleri açısından anlamlı fark bulunamamıştır,

31-40 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanlarına göre internette bilimsel ve sosyal konulardaki paylaşımında etiğe daha uygun davrandıkları görülmüştür. 21-30 yaş aralığındaki öğretim elemanları yayınlarını, elindeki bilgi ve belgeleri yeterince paylaşma isteği taşımadığını belirtmiştir. Bu durum, ilgili bilgilerin kendileri için değerli olması ve bilimsel anlamda verdikleri emeklerin başkaları tarafından kullanılmasını uygun bulmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Öğretim elemanlarının yayınlarını internet ortamına taşıyarak toplumun istifadesine sunma ve satışında bulunan bilgilere ihtiyaç duyulduğunda yardımda bulunma gibi işlevleri yerine getirmesi, toplumsal kalkınmaya katkı sağlanması açısından teşvik edilmelidir.

Öğretim elemanlarının yaklaşık yüzde 25'i kamu yararının dikkatini çeken plâtlformlara kesinlikle görüş bildirmediğini ifade etmiştir. Bu durum Yaman (2002) tarafından elde edilen öğretim elemanlarının sivil **toplum** örgütleri/dernekleri ve medya kuruluşlarıyla yeterli düzeyde iletişim kurmadıkları biçimindeki bulguyu destekler niteliktedir.

31-50 yaş aralığındaki öğretim elemanlarının 21-30 yaş aralığındaki genç sayılabilecek öğretim elemanlarına göre internette sosyal iletişim etiğine uygun hareket etmeleri, onların yaş olgunluklarının davranışlarına olumlu tesir yapmasıyla açıklanabilir. Yine internette sosyal iletişim etiğine 6-10 ve 16-20 yıl arası kıdeme sahip öğretim elemanlarının 1-5 yıl arası kıdeme sahip öğretim elemanlarına göre daha uygun davranmaları da aynı durumla açıklanabilir.

İnternette sosyal iletişim boyutunda yardımcı doçentlerin, öğretim yardımcılarına {araştırma görevlisi/öğretim görevlisi/okutman) göre daha fazla etik davranmaları, onların lisans üstü eğitimlerini bitirerek bilim adamlığı misyonuna uygun davranmaları ve rüştünü ispat etmeye çalışmaları şeklinde düşünülebilir. Nitekim Köksoy'a (1998J göre doktora eğitimini tamamlayan her birey öğretim üyesi olma heyecanı ile kendini kanıtlama kaygısı taşımaktadır.

Yukarıdaki bulgulara göre internet kullanımında öğretim elemanı görüşleri arasındaki farklılık, genel olarak *sosyal iletişimde etik İlkelerin kullanımı* boyutundadır. Yaş, kıdem ve unvan bakımından daha önde olan öğretim elemanları, aynı zamanda internette sosyal iletişim kurarken

etik ilkelere daha uygun davranan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum daha yaşlı, kıdemli ve unvanlı öğretim elemanlarının sosyal ve akademik yaşamda kazanmış oldukları deneyimleri internet kullanımlarına da yansıttıkları biçiminde açıklanabilir.

Araştırma verilerine bakıldığında, öğretim elemanlarının yaklaşık yüzde 30'u, internette karşısındakine cinsiyet, dinî siyasî kimlik, sosyoekonomik durum gibi farklılıklarından ötürü ayrıcalıklı davrandığını belirtmiştir. Bu durum bir başka araştırma bulgusunu da destekler niteliktedir. Yaman'm (2002) araştırmasında, öğrencileri cinsiyet, fiziksel görünüm, sosyoekonomik durum, ideolojik görüşe göre değerlendirme konusunda Öğretim elemanlarıyla öğrencilerin görüşleri arasında oldukça yüksek düzeyde fark olduğu belirtilmiştir. Hızla değişen ve gelişen dünyamızda, öğretim elemanlarından beklenen; dinî ve siyasî **görüş**, sosyoekonomik durum ve cinsiyet farkı gözetmeksizin internette iletişim kurabilmeleridir.

Öğretim elemanlarının yaklaşık yüzde 30'unun internette *chat* yaptığını belirtmesi, iş stresi altında çalışmanın onları yıpratmış olması ve bu stres durumundan arınmak için kimi zaman internette *chat* yaparak deşarj olmaları şeklinde yorumlanabilir. **Balâ'nın** (2000) Selâ'n'den (1987) aktardığına göre, iş stresi giderek üniversite öğretim elemanlarının başa çıkmak zorunda olduğu bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Öğretim elemanlarının iş stresini azaltıcı önlem olarak başvurdukları *chat*, üniversiteler bünyesinde **farklı** alternatifler **Sunularak** bertaraf edilmelidir. Bunların başında sanal bilim kulüplerinin kurulması, sosyal tesislerin geliştirilmesi ve kullanım imkânlarının tabana yayılması önerilebilir.

Yaman'ın (2002) Sakarya Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencilerine yapmış olduğu araştırma bulgularına göre, öğretim elemanlarının nazik, neşeli, dürüst ve güvenilir kişilik özellikleri göstermeye gayret ettikleri ve özellikle ahlâkî davranış ve tutumlar sergilemeye özen gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, yukarıdaki bulguları da genel olarak destekler niteliktedir.

Toplumda çeşitli tipteki örgütler, kendine özgü etik standartları geliştirmiştir (Can, 1999). **Pehlivan'in** (1998) Northcrafts ve Neale'den

(1990) aktardığına göre, örgütlerde etik ilkelerin kurumsallaştırılarak geliştirilmesinin amacı, yasal bir çerçevede aynı tür davranışları yerleştirmektir. Bazı örgütlerde sürekli kurullar düzeyindeki komisyonlar, örgütlerin etik davranış ilkelerini oluşturur ve standartlarını belirler. Örgütsel bir kurum olan üniversitelerde de ilgili kurul/komisyonlar öğretim elemanının internet etiğinde uyması gereken ilkeleri belirlemeli ve bunları öğretim elemanlarına aktarmalıdır. Ayrıca öğretim **elemanlarının** internet kullanımlarında etik olmayan tutumları benimsemeleri için üniversitelerin enformatik bölümü tarafından, internet etiği konusunda kurslar açılabilir.

Örgütler, çalışanların davranışlarının etik kurallara uygunluğunu denetlenmek için çeşitli denetim teknikleri geliştirmişlerdir. Etik ile ilgili politikaların gereğince yürütülebilmesi için etkin bir ödül ve ceza sistemi kurulması gerekir (Karalar, 2002). Bundan hareketle üniversitelerde internet etiğine uygun davranan Öğretim elemanı, merkezi internet ağından denetlenerek bu durumun siciline olumlu etki etmesi şeklinde ödüllendirilebilir.

Üniversitede mezuniyet öncesi ve sonrası dönemde daha da önemlisi öğretim elemanlarına etik standartların/ilkelerin öğretilmesi gerekmektedir. Bu konuda temel sorumluluk üniversitelerdeki yöneticilerde olmalıdır (Kansu, 2000). Öğretim üyeliğine hazırlık evresi olan lisans üstü eğitim programlarına, öğretim elemanlarının etik değerlerini geliştirmeye yönelik, araştırma-bilim etiği, öğretim elemanının etik davranışları ve internet etiği gibi konular içine alan *etik* dersi konulabilir.

Yapılan bu araştırma varsa eksiklikleri giderildikten sonra bir profil çıkarmak amacıyla, tüm üniversitelerdeki öğretim elemanlarına uygulanarak sonuçları daha kapsamlı olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Balcı, A. (2000). *Öğretim elemanının iş stresi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Börü, D. (2001). Öğrencilerin bilgisayar ve internet kullanımına ilişkin bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15.
- Can, H. (1999). *Organizasyon ve yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, I. (1991). *İşletmelerde davranış*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları.
- Eren, E. (1998). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İnan, A. (1997). *İnternet el kitabı*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Kansu, E. (2000). Bilimsel yanılma ve önlenmesi. *Dünya'da ve Türkiye'de bilim, etik ve üniversite* içinde (s. 71-75). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Karalar, R. (2002). İş ahlâkı ve toplumsal sorumluluk (Etik-törel kurallar). *Genel işletme* (Ed. G. N. Berberoğlu) içinde (s. 71-94). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karasar, N. (1995). Akademik etik ve bilim insanının sorumluluğu. *II. Üniversite Kurultayı. Bildiriler* İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Karasar, N- (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karsh, M. D. (1998). *Yönetimsel etkililik*. Bolu: AİBÜ Yayınları.
- Köklü, N. (2003). Akademisyenlerin araştırma etiği konusundaki görüşleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, I (4), 137-151.
- Köksoy, M. (1998). *Yüksek öğretimde kalite ve Türk yüksek öğretimi için Öneriler* İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları,
- Kulaksızoğlu, A. (1995). Öğretmenlik mesleğinin ahlâk ilkeleri konusunda bir deneme. *Marmara Üniversitesi A.E.F. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 185-188.
- Pehlivan, İ. (1998). *Yönetimsel meslekî ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Sönmez, A. (2002a). *Bilişim etiği - 7*. Türkiye Bilişim Derneği Dergisi. http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/23122002/ahmet_sonmez.htm web adresinden 25.09.2003 tarihinde alınmıştır.
- Sönme?, A. (2002b). *Bilişim etiği -II*. Türkiye Bilişim Derneği Dergisi. http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/30122002/ahmet_sonmez.htm webadresinden 25.09.2003 tarihinde alınmıştır.
- Tanılır, M. N. (2003). *İnternet çağı: Yeni bir medeniyete-sibetia'ya doğru mu?* Türkiye Bilişim Derneği Dergisi. http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/12052003/niyazi_tanilir.htm web adresinden 12.05.2003 tarihinde alınmıştır.
- Töreci, E. (2001). Etik değerlerin önemi. *Türkiye Bilişim Derneği Dergisi*. http://dergi.tbd.org.tr/yazarlar/!202200Versin_toreci.htm web adresinden 25.09,2003 tarihinde alınmıştır.
- Töreci, E., Kesmez, N. ve Üney, T. (2001). Etik. *Bilişim Kültürü Dergisi*, 80. http://www.tbd.org.tr/sayi80_html/etik.html web adresinden 24.9.2003 tarihinde alınmıştır.

Yaman, E. (2002). *Öğretimde kalite açısından Öğretim elemanlarının öğretmenlik meslek bilgisi yeterliklerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Computer Ethics Institute. (1992). *Ten commandments of computer ethics*.

http://www.brook.edu/dybdocroot/its/cei/overview/Ten_Commandments_of_Computer_Ethics.htm. web adresinden 17.05.2003 tarihinde alınmıştır.

